

KAHRAMANIN YOLCULUĞU BAĞLAMINDA BAMSİ BEYREK VE ERGİNLEME SÜRECİ

Bamsı Beyrek in the Context of Hero's Journey and the Initiation Process

Tuba SALTİK ÖZKAN*

ÖZ

Bu makalede *Dede Korkut Kitabı*'ndan "Bay Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyı" adlı anlatı, kahramanın yolculuğu esas alınarak incelenmiştir. Kahramanın eylemleri, erginlenme ayınının yapısında yer alan evrensel formülle birlikte okunmuştur. Bamsı Beyrek, olağanüstü doğumunun ardından bir erginlenme macerası olan yolculuğuna başlar. Sınavlarla dolu bu yolculukta başarılı olur ve erginlenmiş olarak evine, maceranın başladığı yere geri döner. Bu macera dairesel bir çizgi üzerinde gerçekleşir. *Yola Çıkış*, büyümenin işaretiyken *Erginlenme*, sınavlarla dolu zorlu bir geçiş sürecidir, *Geri Dönüş* ise erginlenen, dönüşen kahramanın eski hayatını terk ederek erişkinlerin toplumuna girmesini ve yeniden doğuşunu simgeler.

Anahtar Sözcükler

Bamsı Beyrek, kahraman, yolculuk, erginlenme

ABSTRACT

In this article the popular folk narrative, "Bay Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyı" in the *Dede Korkut Book* is analyzed within the context of hero's journey. The actions of the hero are considered with the universal formula of the initiation rituals. After his supernatural birth, Bamsı Beyrek starts to his journey which is an initiation adventure. He becomes successful during this journey full of challenges and being initiated he returns to his native land where the adventure has started. This journey occurs in a circular line. While the departure of the hero is the symbol of being grown up, the initiation part is the hard process of challenges. And returning home symbolizes the rebirth of the hero, by leaving his old life and entering the adults' life.

Key Words

Bamsı Beyrek, hero, adventure, initiation

Giriş

Halk anlatılarındaki çok renkliliğin altında yatan yapısal benzerlik pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bu makalede bu tür bir benzerlik, Joseph, Campbell'ın, asıl adı *The Hero with A Thousand Faces* (Bin Yüzlü Kahraman) olan ve Türkçe'ye *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* olarak çevrilen eserindeki yöntem esas alınarak irdelenmiştir. Campbell, halk anlatılarındaki kahramanın macerasını dünyanın yıllık hareketi olarak tanımlanan *monomitin*, erginlenme ayınının tekrar edilen *ayrılma-erginlenme-dönüş* biçimindeki çekirdek yapısının bir taklidi olarak değerlendirir (41) Makalede Campbell'ın erginlemeye dair teorisi dikkate alınarak

Dede Korkut Kitabı'ndan "Bay Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyı" adlı anlatı irdelenecektir.

Olağanüstü Doğum ve Ad Alma

Her ne kadar Campbell çalışmasını kahramanın yola çıktıktan sonraki öyküsüne odaklasa da Türk ve dünya anlatılarında kahramanın doğumu ile ilgili çok yaygın bir stereotip vardır. Kahramanın anne rahmine düşmesi doğaüstü bir gücün yardımı ile olur. Lord Raglan "Geleneksel Kahraman" adlı çalışmasında "Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır ve kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir" (278) diyerek, anne rahmine düşüşteki olağanüstülüğün, ilerideki kah-

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi.
tubasaltik@gazi.edu.tr

ramanlık macerasına zemin hazırladığını vurgular.

Bu çalışmanın esas kahramanı da uzun bir çocuksuzluk döneminden sonra dünyaya gelir. Bamsı Beyrek'in babası Bay Büre Bey, Bayındır Han'ın verdiği bir ziyafette erkek çocuk sahibi olan beylerin yanında üzüntüsünü gizleyemeyerek ağlar. Bunun üzerine Oğuz Beyleri de el kaldırıp "Allahu Te'ala sana bir oğul versin" diye dua ederler. Bir süre sonra Bay Büre'nin bir oğlu olur. Uzun bir çocuksuzluğun ardından edilen dua üzerine anne rahmine düşen Bamsı Beyrek'in kahramanlığı anlatının en başında bu biçimde işaret edilir.

Olağanüstü doğumun ardından kahramanın yiğitlik yapması ve ad alması gerekmektedir. Bamsı Beyrek anlatısında Bay Büre Beyin oğlunun beş yaşına, on yaşına, on beş yaşına girdiği söylenir, fiziksel özellikleri de anlatılır, ardından: "Ol zamanda bir oğlan baş kesme, kan dökme ad komazlarıdı. Bay Büre Begin oğlı atlandı ava çıkdı." (Tezcan 2001:69) denilerek oğlanın ad alma zamanının geldiği ancak bunun için kan dökmesi gerektiği vurgulanır. Halk anlatılarında yaygın bir motif olan av törenlerindeki öldürme eylemiyle, ad alma, ergenlik ve evlenme yani kadınlarla temas etme arasında yakın bir ilginin varlığından söz eden Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* adlı eserinde, erkek çocuğun erginlenmesinin bir "kan dökme" ile başlayıp evlenme ile sürdüğü görüşündedir (229). Anlatının devamında oğlan ava çıkar, kâfirlerin saldırısına uğrayan bezirgânları kurtarmak için onlarla mücadele eder ve kâfirleri öldürür. Böylece kendisinden beklenen cesaret ve yiğitliği göstermiş olur ve artık ad almaya hak kazanır. Bu eylem Beyrek'in erginlenme öyküsünü de başlatmıştır. İçinde bulunduğu toplumun en bilge kişisi olan Dede Korkut oğlana ad verir.

Yola Çıkış

Halk anlatılarında aksiyonu sağlayan temel unsurlardan biri de kahrama-

nın yolculuğa çıkmasıdır. Kahramanın macera dolu yolculuğa çıkmasını sağlayan hareketi Campbell *maceraya çağrı* olarak adlandırarak bu durumu "benliğin uyanması" olarak tanımlar. Campbell, çağrının her zaman bir dönüşümün –tamamlandığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen- bir ruhsal geçiş anı olduğunu söyler ve ekler: Eski idealler ve duygusal kalıplar artık uygunsuzdur. Bir eşğin aşılmasının zamanı gelmiştir."(65)

Beyrek ad aldıktan sonra Oğuz beyleri ile çıktığı avda bir ceylan görür ve peşine düşer. Campbell beklenmedik bir dünyayı ortaya çıkartacak olan ve kahramanı erginlenme macerasına sürükleyen *haberci* figürü olduğunu söyler (65). Beyrek'in peşine düştüğü ceylan figürü de bu anlamda değerlendirilebilir. Ceylan figürü Beyrek'i maceraya çağırması bağlamında önemlidir. Aslında Campbell'in maceraya çağrı olarak nitelendirdiği başlangıç aşaması farklı araştırmacılar tarafından da çeşitli biçimlerde adlandırılmıştır. Örneğin Bamsı Beyrek'in ad aldıktan sonra Oğuz beyleri ile birlikte ava çıkması, Propp tarafından "evden uzaklaşma" (Propp 2001:45) olarak tanımlanan ve Dede Korkut anlatılarında aksiyonu başlatan eylemlerin en yaygın olanıdır. Bu bağlamda av sırasında ceylanın Beyrek'e görünerek dikkatini çekmesi, onu diğer arkadaşlarının yanından uzaklaştırıp peşine düşmesi sağlanması, hem Campbell'in ifadesiyle *maceraya çağrı* olarak, hem de Propp'un ifadesiyle *evden uzaklaşma* nedeni olarak değerlendirilebilir.

Jean Poul Roux ise, çocuğun ergenliğe girişinde bir av hayvanını parçalayarak ya da savaşarak işlediği ilk cinayetini bir zafer olarak onu erkeklerin toplumuna dâhil ettiğini ve ona bir kadın alma hakkını verdiğini söyler. Bu güç birliğiyle savaş cinsel birleşmeyi yeni bir doğuşu temsil etmektedir. (Roux 2002:188) Roux'nun tespitleri Bamsı Beyrek anlatısına birebir uyar. Beyrek, geyiğin peşinden giderek Banı Çiçek'in otağının bulunduğu yere gelir ve bu otağın Banı Çiçek'e

ait olduğunu öğrenince -metindeki ifade ile- kanı kaynar. (Tezcan 2001:72) Geyiğin peşine düştüğü andan itibaren *macerara çağrısına* cevap vermiştir ve Beyrek'in yaşamındaki kavramlar, idealler değişmeye başlamıştır. Artık "karşı cins" kavramı duygusal bir anlam kazanacaktır. O, yiğitlik yapmış, erkeklerin toplumuna dâhil olmuştur. Sırada biyolojik ergenliğe erişme vardır. Bunun da gerçekleşmesi bir karşı cinsin varlığını gerektirir. Anlatıda ad alma ve ava çıkma epizotunun peş peşe yer alması tesadüfi değildir. Dönüşüm için hazır olan Beyrek'in ruhunda, *haberci* figürü kendiliğinden belirlemiştir. (Campbell 2000:69) Macera ve dönüşüm kaçınılmazdır.

Campbell, kahramanın yolculuğunda ilk olarak, kendisine ejder güçlere karşı tılsımlar sağlayan koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı bir kadın ya da erkek) karşılaştığını söyler (84). Bu koruyucu figür *doğüstü yardım* olarak tanımlanır. Campbell çalışmasının kuramsal teorisini Carl Gustav Jung'un analitik psikolojisi ve bu kuramın terminolojisi üzerine yapılandırır. Bu noktada zaman zaman Jung'un tespitlerine de yer vermek yerinde olacaktır. C. G. Jung, *Dört Arketip* adlı çalışmasında kahramanın, macerası sırasında engelleri aşmasına, sınavları geçmesine yardım eden, yaşlı bir adam ya da bir hayvan figüründen söz eder (2003). Kahraman dara düştüğünde ya bir hayvan dile gelip yol gösterir, ya bir yaşlı kadın/erkek ortaya çıkarak büyümlü nesnelere ya da derdine derman olacak bir bilgi vererek onu macerasında yeni bir sürece taşır.

Masalın Biçimbilimi adlı çalışmasında V. Propp'a göre de masallardaki aksiyonu gerçekleştiren yedi *işlevciden biri olan Yardımcı*, kahramanın uzamda yer değiştirmesi, kötülüğün ya da eksikliğin giderilmesi, izlenme sırasında yardım, güç işleri yerine getirme, kahramanın biçim değiştirmesi işlevlerini yerine getirir. Yardımcı eğer canlı bir varlık ise *büyümlü yardımcı* olarak adlandırılır (105-109)

Bamsı Beyrek'in macerasında *doğüstü yardımcı* figürü Dede Korkut'ta vücut bulur. Bani Çiçek ile karşılaşmış güreşen Beyrek, onunla evlenme hakkını kazanır. Ama sırada kızı geleneklere göre istemek vardır. İstemeye kimin gideceği konusu Bay Büre ve Oğuz beylerini kara kara düşündürür. En sonunda kızı Dede Korkut'un istemesine karar verilir. Bu karar üzerine Dede Korkut şöyle söyler "Yarenler çünkü meni gönderirsiniz, bilürsüz kim Delü Karçar Kız Kardeşimi dileyeni öldürür." (Tezcan 2001:74) Burada Dede Korkut'un *Doğüstü Yardımcı* olduğunun anlatı kişilerince bilinen bir gerçek olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kahramanı içinde bulunduğu durumdan kurtaracak sağlam bir düşünce, parlak bir fikre ihtiyaç vardır ve hemen Dede Korkut anlatıya girer. Bu da bir anlamda Dede Korkut *ruh arketipinin* (Jung 2003:87) yani *doğüstü yardımcı*nın anlatıdaki görüntüsü olduğunu düşündürür.

Anlatıda, Dede Korkut Bamsı Beyrek'in macerasındaki bir düğümü daha çözer. Dede Korkut kızı istemeye gittiğinde Delü Karçar, aygırına binip onu kovalar uzun süren kovalamanın ardından yetişir. Delü Karçar kılıcını eline alır, tam indirecekken Dede Korkut: "Çalariansan elün kurusun" der ve "Hak Te'alanun emri ile Delü Karçar'ın eli yokaruda asılı" kalır. "Zira Dede Korkut velayet issi idi dileği kabul oldu." (Tezcan 2001:75). Dede Korkut ilahi bir gücü temsil etmektedir. Jung'a göre yaşlı adamın hem ulvi hem de yardımsever olması onunla Tanrı arasında bir bağ kurma düşüncesini akla getirmektedir. (2003:94). Burada da Dede Korkut, Tanrı'dan beklenen yardımın kişileştirilmesidir. Delü Karçar tövbe edip kız kardeşini Beyrek'e vereceğini söyler, bunun üzerine Dede Korkut tekrar dua eder ve Delü Karçar'ın eli eski haline döner. Fakat Delü Karçar, kız kardeşini vermek için yerine getirilmesi zor bazı şartlar öne sürer: "Bin buğra getirün kim maye görmemiş ola. Bin dahi aygır getirün kim heç kısrağa aşmamış ola. Bin dahi koyun

görmemiş koç götürün. Bin de kuyruksuz kulaksız köpek götürün. Bin dahi büre götürün mana” (Tezcan 2001:75) der. Dede Korkut istenilenleri temin eder, teslim ederken de Delü Karçar’a iyi bir ders verir. Sonunda Delü Karçar, Dede Korkut’tan meded diler ve kızı verir. Buradaki doğaüstülükler ve sonuçtaki başarısı da Dede Korkut’un *doğüstü yardımcı* oluşunu destekler niteliktedir.

Anlatı kahramanının başlangıç durumundan kurtularak maceraya başlayabilmesi bir geçiş sürecini gerektirir. Bu geçiş sürecinde kahraman, maceraların yer alacağı gizli bölgeyi bekleyen figürlerle karşılaşır. Bu durum Campbell tarafından şöyle tanımlanır: “*Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, bütün dünyada balinanın karnının rahim imgesi ile simgelenmiştir. Kahraman, eşğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyenin içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür*”(2000:107)

Campbell, *İlkel Mitoloji* adlı eserinde dönüşümün gerçekleştiği bu eşik geçişlerinin tamamında doğumla karşılaştırma olduğunu ve bu geçişlerin ritüel olarak pratikte her yerde rahme dönüş simgesi ile temsil edildiğini söyler (70) Kahramanın eşikten içeri girdiğinde dönüşmesi, yeniden doğmakla eşdeğerdir. İnişie edilen birey de toplumdaki uzaklaştırılarak birtakım sınavlara ve deneyimlere zorlanır. Onun, toplumdaki uzakta kendini dönüştürmek için çabaladığı bu süreç sembolik bir ölüm olarak yorumlanır. Sınavları başarıp zor deneyimleri gerçekleştirdikten sonra yeniden doğar. Kahraman, bu eşikte, dönüşümünü gerçekleştireceği sınavlarla karşılaşmadan önce, zorlu macera için hazır olup olmadığını test eden figürlerle karşılaşır. Bunlar *eşik muhafızlarıdır*.

Bamsı Beyrek av sırasında bir geiyğin peşine düşerek, Banı Çiçek’in otağının bulunduğu yere gelir. Beyrek bu alana girdiği anda Campbell’in ifadesiyle “dünyevi karakteri dışarıda kalır, onu yı-

lanın derisini attığı gibi atar” (2000:110). Beyrek, dönüşümün işaretlerini duygularıyla da vermektedir. Kahraman ilk kez bir karşı cinsle aynı sahnededir. Bu 13-14 yaşındaki bir erkek çocuğunun karşı cinsi algılayışının birdenbire değişmesi ile aynı düzlemde okunabilir. Burada onunla ilk iletişim kuran Banı Çiçek’in dadısıdır ve aralarındaki iletişimi de o sağlar. Bu yönüyle dadı, *eşik muhafızı* figürünün anlatıdaki yansımaları olarak okunabilir.

Erginlenme

Macera çağrısına cevap verip, büyü- lü eşığı aşan kahramanı yeni bir dünya beklemektedir. Kimi masal ve mitlerde ejderhalar devler ve korkunç yaratıkların, kahramanın cesaretini gücünü ve zekasını sınadığı bu dünya, onu erginleyen, geleceğe hazırlayan sınavlarla doludur. Campbell bu durumu şöyle açıklar: “Eşik aşıldıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına doğru ilerler (2000:115). Sınavlar kahramanı içinde bulunduğu toplumdaki uzaklaştırır ve yalnızlaştırır. Campbell sınavları mistik bir yorumla da açıklamaya çalışır. Sınavlar yolu, duyuların arındırılıp önemsizleştirildiği, enerji ve ilgilerin aşkın şeylere yoğunlaştırıldığı, benliğin arındığı, kişisel geçmişin çocukluk imgelerinin dağılması aşılması ve dönüşmesidir. (2000:115)

Bamsı Beyrek anlatısında kahraman ilk olarak, avda arkadaşlarından ayrılarak tek başına gittiği yerde Banı Çiçek tarafından sınanır, ardından da kardeşi Delü Karçar, bulunması çok zor şeyler isteyerek kahramanı sınar. İkinci sınavda Bamsı Beyrek, Dede Korkut’un yardımı ile kızı alabilir. Beyrek, tüm zamanların ve dünyanın tüm kahramanlarının görevlerinde yer alan, gelin yatağının ön koşulu olan zor görev motifi (Campbell 2000:384) ile karşı karşıyadır.

Sınavlar Bamsı Beyrek’in dönüşmekte olduğu erişkin erkek kimliği için yeterli olup olmadığını ölçer. Bir anlam-

da güç gerektiren sınavlar kahramanın cinsel yetkinliğini de test eder. Çünkü artık o, çocukluk imgelerini dağıtması, aşması ve dönüştürmesi gereken biridir. (Campbell 2000:119) Roux, anlatılardaki “kahramanın kazanması gereken dövüş” motifini Oğuz Kağan anlatısından bir örnekle *ergenlenme dövüşü* olarak adlandırır. Roux’ya göre bu öykü oldukça karmaşıktır, ancak kesin olarak erkeklerin toplumuna girişi ve evlenmeye eşdeğer şekilde bir kadın almayı sağlayan ergenlik ritüelinin dövüşünü açıklamaktadır. (2002:210).

Kahramanın, yaşamın kendisi olan aşk ödülünü kazanmak için vereceği son sınav Campbell tarafından “Tanrıçayla (her kadında yeniden doğar) karşılaşma olarak okunmuştur. (2000:139) Bilinen ve beklenen engeller aşılp sınavlar geçildiğine göre kahramanın, dönüştürücü kadınla evlenme zamanı gelmiştir. Bu evlilik gerçekleştiğinde kahramanın toplumsal ve biyolojik konumu da değişecektir. Ama, kahraman için sınav bitmemiştir. Aşk ödülünü almak için kazanılacak bir zafer daha vardır.

Bamsı Beyrek, Banı Çiçek’in ve Delü Karçar’ın sınavlarını geçerek Banı Çiçek’i almaya hak kazanır. Geleneklere göre Banı Çiçek’ten gelen kırmızı kaftanı giyen Beyrek, ok atar ve okun düştüğü yere gerdiğini diker. Akşamki düğünün hazırlıkları sürmektedir. Beyrek, kırk yiğit ile yiyip içerken yedi yüz kâfirin saldırısına uğrar. Otuz dokuz yiğidi ile Beyrek Bayburt Hisarı’nda tutsak edilir. Beyrek’in evliliği henüz gerçekleşmediği için ansızın ortaya çıkan bu engel, maceranın henüz bitmediğine kahramanın da dönüşümünü tamamlamadığına işaret eder.

Campbell’in çalışmasındaki Babanın Gönlünü Alma ve Tanrılaştırma başlıkları bu anlatı için *Büyük Sınav* başlığı altında birlikte değerlendirilmelidir. Campbell, bu son sınavdan şöyle söz eder: “Genellikle bütün engeller ve devler aşıldığında gelen en son macera, başarılı kahraman ruhun, dünyanın kraliçe tan-

rıçasıyla mistik evliliği olarak sunulmuştur” (2000:128).

Beyrek’in geçmesi gereken en büyük ve son sınav, içinde bulunduğu esaret durumudur. Beyrek Bayburt Hisarı’nda 16 yıl kalır. Bir gün kâfirler yiyip içmekte iken Beyrek kopuz çalar. Bu sırada da babasının, kendisini bulmaları için iklim iklim dolaşmalarını söylediği bezirgânları görüp onlarla haberleşir, Banı Çiçek’in Yalancıoğlu Yartacukla evleneceğini öğrenir. Bayburt Hisarı Beynin kızı Beyrek’e âşık olduğu için, kaçtıktan sonra geri dönüp kendisini alması koşulu ile Beyrek’in hisardan kaçmasına yardım eder.

Kahraman, memleketinden ailesinden ve sevdiklerinden uzakta uzun yıllar geçirir. Hatta bu dönemde Bamsı Beyrek’in ölüm haberi gelir. Artık onun döneceğine kimsenin inancı kalmaz. Bu, *yeniden doğuş* (yenilenme) öncesi gerçekleşen, sembolik bir ölümdür. Eski hayatın unutulmasını, yeni bir hayata başlamayı ifade eder. Zindan dönemi, kabile inisiyasyonlarında çocukları doğayla başetmeyi ve zorluklarla mücadele etmeyi öğrenmeleri için bırakıldıkları köyün dışındaki kulübelerle ilişkilendirilebilir (Tecimer 2005:49-50).

Bamsı Beyrek’in 16 yıllık esaretinin biteceğine işaret eden bilgiye ulaşması kendisini zindanda tutan kâfirlerin “ağır günü” (Tezcan 2001:79) nedeniyle yiyip içmekte olmalarının bir sonucudur. Kahramanın kazandığı ödüller farklı biçimler olabilir: Sihirli bir kılıç, iksir, önemli bir bilgi, aydınlanma ya da sevgiliyle buluşma olabilir (Voytilla 1999:11). Bamsı Beyrek anlatısında kâfirin yiyip içmekte olması kahramanın kendisini dönüş yoluna çağırın bezirgânla haberleşmesini sağlar. Bu haberleşme anlatıda Campbell’in planındaki son ödül bölümüne karşılık gelmektedir.

Dönüş

“Kahraman, macerası sona erdiğinde yaşam değiştiren gezisinden dönmelidir.” diyen Campbell “dönüş” yolculuğu

hakkında şunları ekler: “Monomitin ölçütü olan tam çevirimde, kahramanın; ödülün, topluluğun, ulusun, gezegenin ya da on bin dünyanın yenilenmesiyle sonlandırabileceği bilgelik tılsımlarını, altın Post’u, ya da uyuyan prensesini insanlar dünyasına geri getirmesi gerekmektedir.”(2000:225)

Kahraman bu maceraları yaşayarak, bilgi ve erdem sahibi olmuştur. Yenilenen kahraman için artık bu yabancı dünyadan, yola ilk çıktığı bilindik dünyasına dönme vakti gelmiştir. Bamsı Beyrek esir edildiği kalede 16 yıl kalmıştır. Bu kadar uzun süre herhangi bir kurtulma çabası göstermeden burada kalması simgesel ölümü gerçekleştirdiği şeklinde yorumlanmalıdır. Ancak bir bezirgânla haberleşip Banı Çiçek’in evleneceğini öğrendiği zaman bu esaretten kurtulma düşüncesi belirir. Kahramanın bezirgânla haberleşmesi yazgısının bir sürprizidir ve tanrısal bir yardımı çağırıştırır. Bezirgânla haberleşme, açık bir *Dönüşe Çağrı* ve dönüşün *habercisi* ise bezirgân olarak okunabilir

Campbell’a göre “kahramanın doğaüstü macerasından dışarıdan yardımla geri getirilmesi gerekebilir. Yani dünyanın gelip onu alması gerekebilir. Çünkü bir yerde olmanın derin saadeti, uyanık halin benlik parçalanması yararına kolayca bırakılmaz” (2000:239). Bamsı Beyrek dışarıdan gelen dönüş çağrısını (bezirgân) karşılıksız bırakmaz. Dönüş çağrısı gibi, esir tutulduğu zindandan kaçma eylemi de büyük ölçüde dışarıdan bir figür yardımıyla gerçekleştirilir. Esir tutulduğu kalenin tekfurunun Beyrek’e âşık bir kızı vardır. Üzüntüsünü farkederek, geri dönüp kendisini almak şartıyla Beyrek’in kaleden kaçmasını sağlar. Bu durum kurtuluş için *son sınavdır*. Böylece *dönüş eşiği* de *eşik bekçisi* olarak okunabilecek tekfurun kızının yardımı ile aşılmıştır.

Dönüş, kabile inisiyasyonlarında, uzun süren yalnızlık ve zorluklarla mücadelenin ardından erginlenen, dönüşen bireyin, topluluğa dönerek yeniden sos-

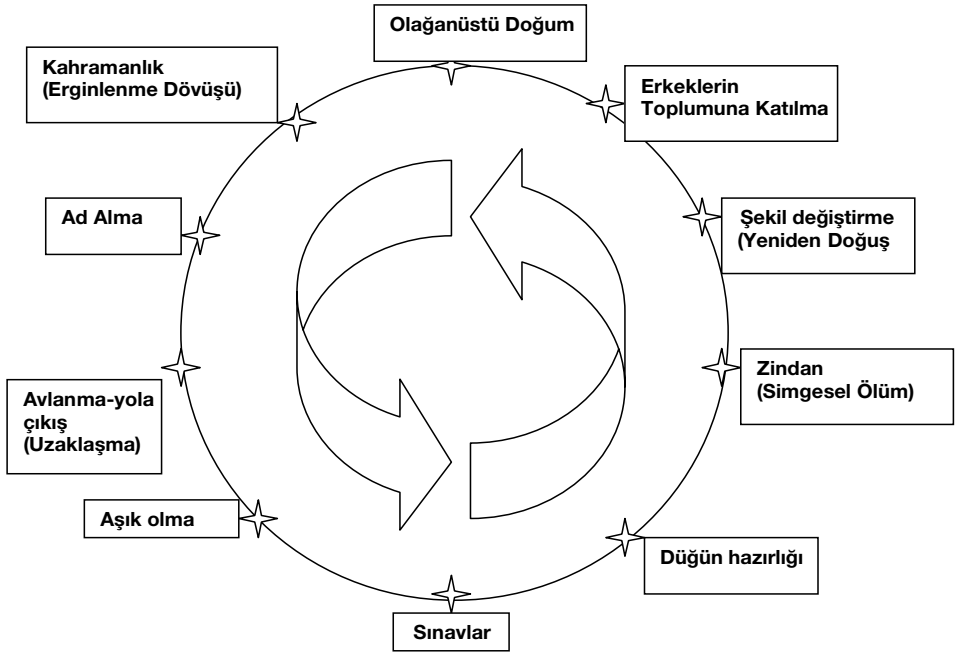
yalleşmesi olarak tanımlanan *bütünleşme* ritüeli ile ilişkilendirilebilir. Kahraman büyük zorlukların üstesinden gelerek güç ve cesaret sahibi olduğunu kanıtlamış, yeni bir birey olarak toplumuna dönmüştür (Tecimer 2005:49-50).

Campbell, sınavları başarıyla geçen kahramanın dönüş yolunda Tanrısal bir güçle desteklenebileceğini şöyle açıklar: Zafere ulaşan kahraman eğer Tanrı ya da Tanrıça’nın kutsamasını elde ederse ve toplumun yeniden yapılanması için bir iksirle birlikte dünyaya dönmekle görevlendirilirse, macerasının son aşamasında doğaüstü efendisinin tüm güçleri ile desteklenir.” (2000:228)

Bamsı Beyrek, zindandan kurtulduğunda hemen kardeşinden yeğ olan boz aygırını bulur ve memleketine doğru yola çıkar. Yolda karşılaştığı ozandan kopuzunu ister. Böylece Banı Çiçek’in düğününe ozan yerine kendisi gidecektir. Beyrek’in ozan kılığına girmesi yenilediğine işaret eden sembolik bir dirilmedir. Bu durum halk anlatılarında sıkça tekrarlanan “don değiştirme” “şekil değiştirme” motifi olarak okunmalıdır. Tüm engeller aşılmış, Beyrek ruhen ve bedenlen dönüşüme uğramıştır. Kahramanın geçirdiği bu dönüşüm Campbell tarafından, bireyin uzun ruhsal disiplinler yoluyla kişisel sınırlamalarına, çekişmelerine, umut ve korkularına olan bağlılığını terk etmesi, hakikatin gerçekleşmesinde yeniden doğuş için gerekli olan öz-kıyımını gerçekleştirmesi ve böylece en sonunda, büyük an için nitelikleri tam olarak gelişmesi olarak özetlenir. (2000:270)

Macerasını tamamlayıp dönen Beyrek artık eskisinden farklıdır. Onun gidişi ve ardından dönüşüyle ailesi, nişanlısı ve çevresi de değişmiştir. Eve döndüğünde başta kız kardeşi ve annesi olmak üzere kimse onu kolaylıkla tanıyamaz. Ayrıca o da memleketini bıraktığı haliyle bulmaz. Döndüğünde, yakın arkadaşını, arkasından yas tutmak yerine kuyusunu kazarak nişanlısıyla evlenirken bulması, artık çevresini daha iyi tanıdığını bu konuda

Kahramanın Yolculuğu

aydınlandığını gösterir. Beyrek, kendini ve çevresini daha iyi tanıyan, dostunu düşmanını daha iyi bilen bir yetişkin olarak Bamsı Çiçek'le evlenir ve erginlenme macerasını tamamlar.

Sonuç

Halk anlatılarının görünürdeki çeşitliliğinin altında aslında çok benzer yapı ve işleyişe sahip oldukları pek çok kuramsal bakış açısının merkezinde yer almıştır. Bu çalışmada da Joseph Campbell'ın anlatı kahramanının macerasının aslında bir erginlenme öyküsü olduğu teorisi, Bamsı Beyrek'in macerası üzerinde uygulanmıştır. Erginlenme macerasının *ayrılma-erginlenme-dönüş* biçimindeki üç temel sürecinin, Bamsı Beyrek'in macerasındaki *yola çıkış-erginlenme-dönüş* süreçlerine uygunluğu tespit edilmiştir. Bu metinde aksiyonu sağlayan eylemlerin aslında hiç de tesadüfi olmadığı, dairesel bir çizgide süren bu maceranın kahrama-

nı erginlediği görülmüştür. Yukarıdaki şekil bu macerayı özetlemektedir. Teorinin Türk halk anlatılarına uygun olduğunu söyleyebilmek için çok daha fazla metin üzerinde çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Campbell, Joseph. *İlkel Mitoloji*, Ankara: İmge Yay., 1995.
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, İstanbul: Kabalıcı Yay., 2000.
- Jung, C. Gustav. (Çev: Ender Gürol) *Dört Arketip*, İstanbul: Metis Yay., 2003.
- Propp, Viladimir. *Masalın Biçimbilimi*, İstanbul: Om Yay, 2001.
- Raglan, Lord. "Geleneksel Kahraman Kalıbı", y.a.y. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Milli Folklor Yay., 2003.
- Roux, Jean-Poul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul: Kabalıcı, 2002.
- Tecimer, Ömer. *Sinema Modern Mitoloji*, İstanbul: Plan B Yay, 2005.
- Tezcan, Semih, Boeschoten H. *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul: YKY, 2001.